

Poetismus má již, co je jeho: novost umělecké formy. Rozložil, co bylo potřeba rozložit, a položil nové prvky k příští stavbě.

Není stavbou, ale připravuje k ní materiál. Není schopen ji vytvořit, neboť k společenské stavbě, jejíž částí je umění, je třeba etiky. Dává však záruku, že bude stavěna z kvádrů. Stálý ohled na myšlenku zatěžoval formu. Gumovatil ji. Koženil. Poetismus osvobodil slovo, jako je osvobozoval v Itálii Marinetti. Dal mu vzlet. Lehkost. Zvuk. Tón a úsměv. Seifert a Nezval, to je (u Seiferta aspoň v druhé z jeho tří fází) radost ze slova pro slovo. Dali mu život. Rozkoš. Svěžest. Novost a nečekanost. Není to hotové, jako není nic hotového, a naprosto již ne nové. Ale poetismus je avantgardou, třebaš svou vlastní kritikou tvrdí, že je posledním vojem umění. A právě popírává a kacírská kritika Václavkova dala umění neocenitelné hodnoty. Neboť obrátila pozornost až k samým základům umění. Pomohla strhnout zatěžující a podstatu umění zatemňující svatozář a odkázala hádky o smysl umění tam, kam patří, k sociologii. Vyhraněným programem všech v romantismu kulminujících dob postavil Devětsil obratem o 180° hráz básníkům, kteří se cvičili a cvičí na revoluci, rudém praporu, internacionále, dělnictvu a pokroku, aby pak včas dezertovali do Lidových novin a Tribuny a těžili znovu ze své „zelené“ revoluce. A v tom je druhá dobrá funkce

poetismu. Ne že brání revoluci. Není obavy, že lid ji udělá. Spíše naopak. Ale plané řečnění kandidátů poezie o revoluci situaci jen ztěžovalo. Kdekdo již, dalek ducha a zájmů dělnické třídy, chodil po kavárnách a křičel cynicky: Revoluce!

Slovo u Seiferta, Nezvala, Halase, barva u Teiga a Šímy překvapují nečekaností a čistotou barev, třebaš někdy jako svíčka v květináči. Je to rozklad barev, jako Seifert a Nezval rozbili vyježděné formy veršů. Je to cenný přínos, ale ještě cennější, co udělal Teige ruku v ruce s dr. Václavkem v kritice. Neboť on byl nejdůslednější. Hlásal konec umění a nechal tedy umění a šel tam, kde bylo třeba více jeho sil: k uměleckému průmyslu.

II.

Poetismus, izolující krásu formy, *nepřišel v nevhodný čas*. Po bouřích, revolucích a neklidném ději chtějí mít lidé klid. Hledají zábavu, ne myšlenky. Překvapení, ne rozčilení. Utíkají od života a poetismus ladí jim chuť.

Velká myšlenka, jež šla světem, strhla i ty, kdož k ní nepatřili. Místo tendenčního umění vznikla tendence. Místo velké ideje abstrakta. Nic z tendence a nic z umění.

Doba plná života víry, bolestného a radostného vztahu nemusela rozlišovat a neměla na to času. Bourá, uchvacuje, bije, ale není lučavkou. Nyní přichází odliv. Přechodný, krátký, ale odliv. Ti, kdož nejprudčeji žijí, nejprudčeji cítí a navykli si na mílové kroky, rozhlížejí se kolem, protože mají na to čas. Mnoho času. Minuta klidu je věčností člověku, který chce nebo musí rychle, dokud je čas, urvat životu, co se dá. Jednotný dosud tábor se rozchází právě tam, kde společná myšlenka bila nejprudčeji. Klid doby přinutil jedny, velké vírou, aby zvolněné tempo doby nahradili prudkým útokem a obranou, jež zachovává pro příští pozice opuštěné již mitalufry, slabými a krysami. Druzí lekli se právě tohoto přepnutí. Otázku, již položil Wolker při doprovodu Nejedlého na Smíchov: Kdo z těch nadšených je nadšen?, kladou si nyní znovu.

Wolker již tehdy, oni teď, ale přišlo na ni. Urevolucionovali revoluci a rudý prapor a v době *oddechu* mají čas, aby poslouchali, jak to zní, když *za tím* není skutečně revoluční duch a ozvěna doby. Izolovali se od slov revoluce k čistému slovu. Slovo již nic neříkalo, zvolili tedy slovo, jež nechce nic říkat. Ne proto, aby opustili frontu, ale že ji již dávno opustili nebo opouštějí ve skutečnosti, kteří na ní zůstávají slovem.

Jsou tedy ve frontě vědou a opustili ji v umění. Bystré a slibné síly, jež začínaly být centrem umění nového řádu u nás, tvoří avantgardu *umění pro umění*, největšího omylu, jímž ti, kdo mají více, než mohou udržet, přikrývají věk od věku periodicky své cíle. Liberalismus nedovedl již nadchnout mládí a byl téměř bez uměleckého dorostu. Prázdné místo lákalo. Bylo zřejmo, že nezůstane dlouho neobsazeno. Ale ani liberálové nečekali, že jejich heslo zaskví se na praporu nejlevějších levých.

Jen z řad poetistů mohlo již vyjít prohlášení, že

- a) umění je projev čistě citový,
- b) formální a
- c) odloučený od rozumové činnosti.

Nevím, jak rozumět této „logice“. Poetismus je jediné umění, Devětsil je poetistický.

Komunista nemůže být pro umění, tj. poetistou.

Poetisti jsou komunisty.

Nebo:

Masy proletářů mají lepší zbraně a nutnější cíle, než je umění. Vždyť tendují ke komunismu, jehož prvním zákonem je ekonomie. A tedy: Budeme dělat čisté umění.

Václavek je čiperný chlapec, aby neviděl, že umění podle takových představ nemůže mít dlouhého trvání. Prohlašuje tedy jedním dechem:

- a) Neexistuje jiné umění než poetismus a
- b) blíží se nutně konec umění. Aby až už přestane být poetismus nejnovějším zbožím, mohl říci:

Přátelé, není umění! Umění padlo!

A to je již neporozumění samé podstatě umění.

III.

Umění má také jinou funkci, než kterou mu dáváme s kadidlem v ruce. Je doplněním nedokončeného. Náhračkou reálna. Vyrovnává propasti. Staví mosty. Uceluje obrazy. Uvolňuje spoutané síly a myšlenky i tam, kde zákony řádu staví pevnou hráz.

Potřeby doby již teď, v rozkvětu techniky víc a v *socialismu* v nejvyšší míře, odkáží člověka do mezí, v nichž se nemůže plně vyžít. Místo rodinných domků se zahrádkami a malovanými žudry stavíme činžáky. Místo večerí upravených dle vlastního vkusu máme menzy. Místo rodinných hovorů kavárny. Na ulicích vymezené směry, kudy kdo smí a kudy ne: jedni napravo, druhí nalevo. Továrny. Úřady. Školy. Cesty. Domy. Politika. Všechno již dnes, bez organizačního zásahu, omezuje tvůrčí činnost člověka a dává jí jednostranný směr.

Socialismus ne pro tyranství, ale že chce zajistit svobodu všem, vymezí ještě ostřeji cesty, až kam kdo smí. Není to radostné, jako není radostným sedět osm hodin denně v úřadě a pachtit se v dolech, továrnách a čoudu hutí. Ale je to lepší než umřít hladem, a lidé to tedy snesou. Chodit mezi sklem a po sklu naboso je ještě horší a liberalismus ve chvatném boji o skývu chleba není nic jiného než tanec nad propastí. Svobodou bít a nechat se ubít.

Lidská duše je však neklidná. Pružná. Omezíš-li ji na jedné straně, půjde na druhou. Potřebuje se vyžít. Uplatnit svou *osobnost*. *Tvůrčí sílu*. Je pravděpodobno, že bude třeba stavět ještě dlouhou dobu činžáky a snad vždy a jen činžáky. Člověk však sotva bude snít o ekonomickém a praktickém bydlení. Spíš bude vynalézat. Tvořit i tam, kde je neuskutečnitelné. Na tvrdém loži stavět baldachýny představ. V činžácích vily plné harmonických barev. Zahrady fontán a tajemných dobrodružství. V suchých slovech snít o kráse tónů. V jednoduchosti barev o jejich hře. Čím více je člověk spoután, tím pohádkovější a nádhernější květy vyrůstají z vln jeho touhy. Socialismus již sám v sobě je básní lidské vůle a sebeovládání.

Orchidejí rozumu. Ochráncem nejzáračnějšího a nejkrásnějšího: lidského života. Utvořen z techniky dává jí celé pole. Mnoho z lidské volnosti bylo a bude jím ještě více omezeno. Mnoho z toho, co bylo uměním, není již a ještě více nebude. Omezuje však lidskou tvůrčí činnost jen tam, kde je škrcena tvůrčí činnost jiných. Umění je nejvlastnější sférou individua, jež nezatarasuje cesty. V něm uvolňují se nabitě a nastřádané síly a tedy přesto, že socialismus nemá smyslu pro frukání a libůstky individua, anebo právě proto, bude doba socialismu dobou největšího rozkvětu umění.

IV.

Václavek zabral však až v základech, když postavil otázku, může-li být komunista pro umění a umělcem. Komunismus je *opravdovost, boj, víra* v jednotné a nezlomné. To, co vytvořil, se nezahazuje, nýbrž jen vyvíjí tak, jak se mění společnost. Otázka umění v tomto světle nebyla dána na pořad poprvé. Objevuje se všude, kde opravdovost žádá si svou výhradnost a jedinečnost. Všechny *reformace* jsou toho dokladem. Netřeba chodit daleko. Protestantské chrámy mluví. *Husitství, českobratrství a protestantství jsou jednotnou vzpourou proti poetismu katolické církve.* Chelčický, ten již problém pouze domyslí.

Vzal jsem však protestantské chrámy zbavené poetismu, a přece chrámy. *Vše, co vyrůstá ze společnosti, tenduje k abstrakci.* Opravdovost uzurpuje *celého* člověka jen v útoku, a právě v něm vše žádá pro sebe svůj původní vztah, konkrétní užítí, účelnost, praktičnost a logiku.

Ani nejrevolučnější masy neleží stále v zákopech proti třídnímu odpůrci. Vše, co se opakuje, ztrácí vztah k prvnímu podnětu. Myšlenka i barva se neutralizují, pojmy se abstrahují. Z autorit stávají se modly. Ze slov plných obsahu pouhá slova. Z účelnosti sport. Demokracie. Stát. Národ — a až do Lenina již i socialismus. Ze všeho stala se *abstrakta*, jež ztratila svůj původní účel. Ze slov veřejného života klacek pro pomlácení

odpůrce, ze slov, forem a pohybů plných *účelnosti*, víry a krásy myšlenky — v náboženství *konzervování a zbožštění myšlenky* v obřad. Z formy pro smysl a účelnost forma pro formu. Z pokusu vyjádřit nejkrásnějším a nejpůsobivějším způsobem to, co zamýšlela církev, oslava boha a božství, čisté umění, poetismus. Revoluční umění, silné, nebojácné a skutečně mladé, je věčným návratem a pronikáním v tyto základy a prameny a kořeny umění, z nichž vzniklo. Poetismus je oslavou konečného procesu. Radostí z toho, že již nemůže dál. Vášnivým tancem před posledními akordy poslední polky. Vše chce žít, hlásí se bouřlivě, vidíte však bledé tváře, při pohledu na něž si umínujete, že řeknete nejsvětější lež.

Poetismus a celé moderní umění si zjednodušilo úlohu. Postřehlo tendenci doby a vrhlo se do jejího proudu. Z celého rozbouřeného lidstva tvoří se vrcholky pěn. Berou a tvoří tedy přímo z pěny. Duch nové a mladé třídy hlásí se však zespodu. Tam, odkud věčně se oživuje celý život. Z živelných popudů tendence mas.

Nežádá nikdo, aby proletářský básník psal básně na rudý prapor, revoluci nebo básničky o dobrém dělníku a zlém buržoovi. Ale čtu-li báseň, dívám-li se na obraz, naslouchám-li hudbě, pozoruji-li stavbu, čtu-li větu, z toho, co mi umělec podává, poznávám, co je. Umění je maximum dokonalosti formového vyjádření toho, co podávám a jsem, ale není jen technikou. Patří více do sféry *citů a techniky* než ideologie, ale právě proto vypadá komickým, když proletářský básník vykládá, že ukáže, až bude psát vědu a především politiku, jak cítí proletářsky a proletářsky myslí, ale že jeho cit a myšlenky po dobu, již je třeba k napsání knihy umění, sféry citů, pohybovaly se kdesi v depeši na kolečkách.

Nejsou v tom sami.

Jaroslav Durych si rozdělil úlohu stejně jako Devětsil. Pro tendenci vědu a politiku, pro umění cit. A přece právě Durych je příkladem, jsou-li poetisté ve své většině socialisty.

Durych je *katolík*. Říká si tak a lidé tomu věří. Devětsiláci jsou komunisty. Říkají si tak a lidé tomu tak říkají. Napíše-li

však Durych báseň prostou každé tendence, erotický nápad, jenž uniká před vámi jako nevyjádřená myšlenka, cítíte duši křesťanství. Panenky, to by se mohlo jmenovat O duši chudého, jak se nazývá jeho stať, kterou přednesl kdysi komunistům v Bristolu. A nechtěl psát o duši chudého v Panenkách. Nepsal o ní. Nevěděl snad ani o ní při svém tvoření a celý svazek netendenčních básní je jediným dithyrambem na ni, o ní a z ní. Krása chudoby. Prvokřesťanství. Návratu k pramenům, třebaš na ně nemyslel. Ale je v podstatě sám křesťan, a právě proto tolik krásy, když dal sám sebe. I on oddělil politiku od umění. Všední od svátečního. Ale i v umění je on a jeho příslušnost k světovému názoru a jeho třídě: z umění, citového projevu proletářských básníků zřídka poznáte, že je psal proletář.

I v umění moderního umělce je, pravda, zachycen *duch třídy, doby a jeho osobnosti*. Je všude, kde člověk skutečně tvoří, a mezi poetisty jsou umělci. Ale cítíte, např. v představiteli poetismu Nezvalovi, ducha rozkladu, vrcholky liberalismu v celé jeho bezskladnosti, nevěře, neúčelnosti, abstrakci a formalistice, se všemi těmi znaky, jež nese s sebou samočinný rozklad kapitalismu, řádu, tušícího v největším svém rozvoji svůj nezadržitelný pád. Duch nové třídy pronikne neméně zřetelně. Neboť tryská z nutnosti a osobnosti, objevuje se i kde nechceme a všemu udává svůj ráz.

(Host 7, č. 9–10, červen 1928)

Kapka inkoustu v otevřeném plnicím peru je pro spisovatele něčím jako magické zrcadlo pro jasnovidce. Uvidíte v něm svůj malinký obličej. Špatná média se domnívají, že je to vidění z neviditelná. To jsou slabí spisovatelé, kteří při každé příležitosti popisují svůj obličejíček. Inkoust zaretušuje většinu chyb. Okultisté mají dobrou zásadu. Soustřeďovat se na jednu myšlenku tak dlouho, až se ztratí okolní svět a začnou vystupovat obláčky.

Máme-li vytvořit nové umění, nezbyvá, než obklopit se v myšlenkách nirvánou a býti soustředěn tak dlouho, až se ztratí okolní svět a začnou vystupovat obláčky. Zapomenout na okolní svět je pro médium nejtěžší úlohou z celé seance. Ano, jsme příliš zvyklí myslet okolním světem.

Katolická církev končí své tisíciletí. Každý věk má odpadlíky. Důležitější otázkou pro ni jsou její konvertité. Lze mluvit o naší konverzi k nirváně, přestože jsme se nikdy nevzdálili její myšlenky? Viděli-li jsme svůj malý obličej, nebylo to vidění neviditelná. Ač jsme se nikdy nevzdali myšlenky nirvány, neměla naše seance úspěchu. Byli jsme špatně soustředěni.

Mnozí katolíci se děsí pravověrnosti. Vysvětlují si rozumně dogmata. Nedojdou milosti. Vykrucovali jsme se pevnému soustředění. Byl to snad děs z transu? Pro většinu patrně zvyk myslet příliš okolním světem.